

Беларуская культура і нямецка-фашысцкія „культуртрэгеры“

Акупіраваўшы тэрыторыю Совецкай Беларусі ў 1941 годзе, нямецкія фашысты пачалі ўстапаўляць свой «новы парадак».

У Беларусі быў універсітэт, два медыцынскіх, ветэрынарны, палітэхнічны, леса-тэхнічны і некалькі педагагічных інстытутаў. З прыходам немцаў усё было знішчана. Гэта было не толькі вынікам ваенных дзеянняў, а свядомым і наўмысным зруйнаваннем. Так, у дырэктывным указанні ад 19 лістапада 1941 г. міністр усходніх акупанцыйных зямель Альфрэд Розенберг пісаў: «Вышэйшая школа ў Остляндзе павінна быць зачынена».

З трох даволеных ім у Остляндзе факультэтаў (Остляндам называлі фашысцкія акупанты тры Прыбалтыйскіх рэспублікі і Беларусь) сельскагаспадарчага, ветэрынарнага і медыцынскага, у Беларусі не было ніводнага. Усе навукова-даследчыя ўстановы рэспублікі былі разграблены. Так, у адной справаздачы ўказвалася, што, заняўшы горад Мінск, нямецкае камандаванне ператварыла будынак Акадэміі навук у казармы для салдат. Аўтар справаздачы адзначае: «Пагураўна, што абыйшлося не без страт». Аб тым, што гэта былі за «страты» аўтар, сам таго не жадаючы, указвае далей: «абсталяванне і апаратура лабараторый, бібліятэка былі выкінуты часткова на двор, у склеп і звалены ў вестыбюлі. Частка антычнай апаратуры знікла. Салдаты бралі, што хацелі».

У 1942 годзе быў прызначан зондэрфірэр над Акадэміяй. Зондэрфіреры часта змяняліся і для ўсіх іх Акадэмія была аб'ектам, дзе яны старанна рабавалі ўсё, што маглі. «Мы падбіралі шкло да шкла, мінерал да мінерала, прыборы да прыбораў, але большасць з усёго гэтага была ператворана ў непрыгодныя ашкелкі», — пісаў у сваім данясенні чарговы ўпаўнаважаны «доктар» Шварц. Застаўшася маёмасць і апаратура шчодрэ раздавалі розным нямецкім установам. Як відаць са справаздачы «Начальніка над застаўшымся інвентаром мясцовай Акадэміі навук» — 16. IV. 1942 года ваеннай лабараторыі было аддана чатыры рэактывы, 10. VIII. 42 года — шэсьць; 26. VIII. 42 года — зевянь; 26. VIII. 43 г. — дваццаць прыбораў. Апрача таго, гэтай-жа лабараторыі было перадана 118 прыбораў і апаратаў, а пасля яшчэ 70 рэактываў і 125 прыбораў. Рэдакцыя «Мінскай газеты», якая выходзіла на нямецкай мове, чамусьці спатрэбілася... 20 рэактываў і 35 прыбораў, пятнаццаць шафаў, 16 нісьмовых сталаў і два электраматоры былі

ўзяты для генеральнага камісарыята Беларусі.

У верасні 1943 года, як дакладваў фашысцкі чыноўнік «доктар» Шварц — калі ён толькі абсталяваў у будынку былой Акадэміі свой «навуковы штаб», там зноў былі раскватараваны салдаты, і маёмасць Акадэміі навук зноў была выкінутая. У будынку былі размешчаны войскі, і каб пранаваць каля памяшкання, патрэбны былі спецыяльныя праноскі. За гэтым усё выкінутае абсталяванне доўгі час ляжала на дварэ пад адкрытым небам.

У маі 1944 года чарговы кіраўнік — «доктар» фон-Шігн упакаваў усё астатняе з апаратуры і абсталявання Інстытутаў Акадэміі навук і пакіраваў у Райх. Тое-ж самае зрабіў і Гістарычным музеем «доктар» Энгельгардт — спецыяліст па беларускай культуры. Такі-ж лёс сустрэў і бібліятэку імя Леніна, дзе працавалі прадстаўнікі штаба Розенберга. Разам з музеем была вывезена і бібліятэка. Спачатку меркавалася вывезці ўсё ў горад Кенігсберг, але наступленне Чырвонай Арміі перашкодзіла здзейсніць гэты план і каштоўная маёмасць была пакіравана ў горад Рацібор, па чэшскай граніцы.

Вялікую дапамогу акупантам у абработцы нацыянальнага здабытку беларускага народа аказвалі беларускія нацыянал-фашысты, якія працавалі ў «адзеле культуры беларускай цэнтральнай рады». Яны — фашысцкія халуі — у газеце «Беларускі работнік» № 14 за 1944 год пісалі: «нямецкі ўрад, як сапраўдны прадстаўнік еўрапейскай культуры, захоўвае помнікі культуры. Нямецкая армія захоўвае мастацкія рэчы».

Герайчына Совецкай Арміі, вызваліла Беларусь, а затым, разграміўшы фашысцкага звера ў яго лагаве, вырнула частку таго, што было разграблена і вывезена ворагам.

Знішчыўшы ўсе навукова-даследчыя ўстановы Беларусі, немцы адважыліся гучна дэклараваць у канцы 1943 і ў 1944 годзе аб адчыненні ў Беларусі «Акадэміі медыцыны, ветэрынарыі, тэхнічных і юрыдычных навук». Ужо той факт, што ў перагаворах аб адчыненні «Медыцынскай Акадэміі» на 150 чалавек прымаў ўдзел такі «мецэнат» беларускай культуры, як прадстаўнік СС «доктар» Шпрахт і Мінскі акруговы камісар «доктар» Гайзер — гаворыць сам за сябе. Але ні міністр акупіраваных абласцей Розенберг, ні асэрэц Гётберг, што замяніў Куба пасля яго забойства, не думалі адчыняць ніякіх «акада-

мій». Увесь гэты голас патрабён быў для агітацыйных мэт, каб адцягнуць увагу ад паражэнняў, якія несла нямецкая армія ад пастулення нашых войск.

Фанісцкія пракабесы не толькі абрабавалі матэрыяльнымі каштоўнасці беларускай культуры. Яны імкнуліся накласці сваю брудную руку і на духоўны здабытак беларускай культуры.

У адным з сваіх указанняў ад 19 жніўня 1943 года кат Беларусі Вільгельм Кубэ патрабаваў, каб «імяны Купалы і Коласа зніклі з беларускай літаратуры, як імяны пісьменнікаў і паэтаў, якія настроены прабольшэвіцкі і працуюць супроць немцаў». Але ў той-жа час яны разумелі, што аднымі загадамі Бельга знічыць з свядомасці народа тое, што дорага і блізка яму. І якраз тут на дапамогу немцам прыходзілі здраднікі-пацямны.

Яны давалі фаністам парады аб тым, як лепш скарыстоўваць імяны Купалы і Коласа для хлуслівай і наклённіцкай гебельсаўскай прапаганды ў Беларусі. Ва «ўсенаддасейным» мемарандуме яны пісалі: «У выпадку, калі забароняць скарыстанне гэтай літаратуры (творы Купалы і Коласа— Г. С.), наша моладзь настаяецца дастаць іх дзе-небудзь сама і пасля чытання не так зразумее, як трэба».

Беларускіх нацэмы браліся «каментыраваць» і «растлумачваць» творчасць народных паэтаў Купалы і Коласа, фальсіфіцыруючы факты, па ўгоду сваім гаспадарам. Творчасць гэтых паэтаў яны дзялілі на два процілеглых перыяды: дарэвалюцыйны і паслярэвалюцыйны. Прычым, з дарэвалюцыйнага перыяда яны выкінулі ўсе творы, у якіх былі сацыяльна-рэвалюцыйныя матывы.

У той-жа час дваццацігадовы савецкі перыяд творчасці двух беларускіх класікаў «каментатары» зусім выкрэслівалі, спасылаючыся на тое, што гэтыя творы не маюць «ніякай мастацкай каштоўнасці».

Зыходзячы з гэтага, на запытанне Кубэ ад 23 снежня 1943 года аб вывятленні «якія творы Купалы... можна ўжываць бесхваробна для беларускай школьнай справы», так званы «інспектарыят беларускіх школ» прыслаў пералік часткі твораў Купалы дарэвалюцыйнага перыяда, у якіх адсутнічалі яго рэвалюцыйныя вершы, як: «А хто там ідзе», «Перад бурай», «Перад зісьельняй» і іншыя.

Такія-ж адносіны былі і да творчасці Я. Коласа.

У біяграфіі Я. Купалы, якая была напісана нямецкімі лакеямі, сказаны факты і дзеі, вырваны асобныя моманты без сувязі з часам і эпохай. На паэта ўзводзіўся брудны наклён.

Пасля прагляду фанісцкай цензурай п'есы Я. Купалы «Паўлінка» было выра-

шана, што «п'еса не можа быць пастаўлена». Матывіроўкай служылі наступныя надставы:

«1) Сам аўтар, Янка Купала, знаходзіцца ў Маскве і занят там работай, варажэй немцам. Калі ён нават з'яўляецца вялікім беларускім пісьменнікам, ёсць думка яго творы накуль не друкаваць і не ставіць.

2) На другой старонцы ўпамінаецца вядомы рускі большэвіцкі пісьменнік Максім Горкі і гэта з самага пачатку накладзе на п'есу вядомы адбітак рэвалюцыйнасці.

3) П'еса заканчваецца арыштам пастаўніка Якіма з-за яго рэвалюцыйнай дзейнасці. Гэта з'яўляецца кульмінацыйным момантам п'есы».

«Каментатары» творчасці Купалы, якія давалі парады і данамагалі немцам апаніляць яго імя, іралівалі краказілавы слёзы з прычыны смерці паэта. І на смяротным одры яны зневажалі памяць вялікага песяра народа сваёй хлуснёй і наклёнам.

Гэтым агіднікам Янка Купала адказаў яшчэ раней, у час святкавання свайго 50-годдзя. «Беларускія нацыянал-фаністы»,—пісаў ён тады ў 1932 годзе,—«робяць справу сусветнага імперыялізма, стараюцца выкарыстаць мой юбілей для сваіх агідных і правакацыйных мэтаў... Я з абурэннем адкідаю гэтую фанісцкую хлусню і ўсякія плёткі аб тым, што я калі-небудзь быў праціўнікам камуністычнай партыі і савецкай улады. Я пратэстую супроць юбілейнага фарсу, які наладжваюць у мой гонар тыя, чые рукі ў крывы працоўных Заходняй Беларусі». Розніца тут толькі ў тым, што зараз рукі гэтых злодзейў былі ў крывы ўсяго беларускага народа.

Савецкая армія сумасна з народнымі месціўцамі—партызанамі выкінулі вон «будуўнікаў новага парадку», якія прышлі ў Беларусь разбурэнне, голад, смерць.

Савецкая Беларусь, роўная сирод роўных, з данамогай народаў вялікага Савецкага Саюза на чале з брацкім рускім народам залечвае раны, нанесеныя фанісцкімі варварамі. Адноўлены культурны і навукова-даследчыя ўстановы рэспублікі. Зноў працуюць усе даваенныя ВНУ, аднаўляецца будынак Акадэміі навук БССР, зруйнаваны акупантамі.

Памяць аб народным паэту Я. Купале глыбока жыве ў сэрцах працоўных. Настаповай урада зацверджан праект манументальнага будынка літаратурнага музея вялікага беларускага паэта, дзе будзе сабрана ўсё, што датычыцца яго дзейнасці і творчасці. Рыхтуецца акадэмічнае выданне поўнага збору твораў Янкі Купалы.

Савецкая Беларусь і яе культура пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі і лепшага друга беларускага народа таварыша Сталіна ідзе наперад да далейшага свайго росквіту.